

Kitap Eleştirileri

Postmodernizmin Yanılsamaları
Terry Eagleton (1999), Çev., Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
165 sayfa.

Zerrin Ertan Keskin

İdeoloji ve edebiyat kuramı ile ilgili Marksist çalışmalarına Türk okurlarının yabancı olmadığı Terry Eagleton'ın *Postmodernizmin Yanılsamaları* isimli kitabı Türkçeye çevrilerek okurlarıyla buluştu. Eagleton'ın bu kitabı son yıllarda sosyal bilimlerde en çok tartışılan konulardan biri olan postmodernizm üzerine. Yazar, kitapta tek tek postmodernist düşünürlerin fikirlerinin üzerinde durmak yerine bir bütün olarak postmodern çevre ve kültür üzerine ilgisini yoğunlaştırarak, postmodernizmin olanaklılıkları ve sınırlılıklarını akılcılık, Aydınlanma eleştirisi, özne, tarih ve postmodern epistemoloji üzerinden sorgulamaktadır. Kapanma kuşkusu, hiyerarşilerin reddi, dağınık özne ve yerelin önemini vurgulayan postmodern yargıların geçerliliklerini sorunlaştıran Eagleton kitabında bu konularla ilgili önceden çeşitli dergilerde yayımlanmış yazılarını bir araya getirerek altı ayrı başlık altında inceliyor: Esaslar, Müphemlikler, Tarihler, Öznel, Safsatalar ve Çelişkiler.

Kitabın ilk bölümünde okur, kesin bir yenilgiye uğramış radikal bir hareketi tasavvur etmeye çağrılarak, olası politik bir yenilginin arazları betimleniyor. Eagleton'a göre bu arazlardan bazıları şunlardır: 'Sol politikanın kesin bir hizmete uğradığına inanma ile birlikte hayırlı bir sistem örneği ve cazip bir kitle hareketini anımsamama, dağınık öznenin övülmesi, "Öteki"nin idealleştirilmesi, dil ve cinsellik gibi sorunlara yönelik ilgilide bir patlamanın olması, hiçbir kapsamlı politik eylemin gerçekten uygulanabilir görünmemesi ve mikro-politikalar önem kazanırken toplumsal totalite fikrinin teorik itibarını kaybederek kapitalizmi sorunlaştırmamanın kodunu oluşturması. Böyle bir toplumda devlet, sınıf, üretim tarzı, ekonomik adalet konusundaki daha soyut sorunların çözüme kavuşturulması çok zor görüldüğünden, dikkatler daha mahrem ve tikel olana yöneltilmektedir. Sonuç itibarıyla sol aç-

sından politik bir yenilgi çağı olan bu çağda radikal bir epistemoloji kültürelcilikle beraber muhafazakar bir politika doğuracaktır.

Tahayyül edilmesi istenilen bu dönemin aslında içinde yaşadığımız postmodern dönem olduğunun ilan edildiği ikinci bölümde, postmodernizmin tarihsel mantığı kavranmaya çalışılır ve postmodern değerlere meydan okunur. Postmodernizmin reddettiği çizgisel, tarihselci, indirgemeci teleolojinin bir başka örneği olarak kavrandığı bölümde, toplumsal cinsiyet ve etnik sorunların politik gündeme yerleşmelerine postmodernizmin yardım etmesi onun en kalıcı başarısı olarak nitelendirilir. Böylece postmodernist politikalar, tarihsel önemde sorunları temsil etmenin yanı sıra sistem tarafından dışlananların teorinin merkezinde boy göstermelerini sağlayarak, sistemin öz kimliğini sarsma tehditi yaratmışlardır. Ancak postmodernizmin bu başarısı, devam eden ekonomik sömürü, sosyal yoksulluk, sınıf yapısı ve maddi koşulların ihmal edilmesinin yarattığı politik kayıpları göz ardı ettiği için aynı zamanda bir kaçamak olarak tanımlanır. Tüm farklılık, çoğulluk, heterojenlik iddialarına rağmen, postmodernizmin bu sorunları konu edinmemekle, karşı çıktığı ortodoksiler kadar dışlayıcı ve sansürcü olabileceği ileri sürülür. Öte yandan dünya hakkındaki yönsüzlüğün özel tinsel ifadesi olarak postmodernizm, kapitalist akılcılığın evrensel gelişme inancını sarsmaktadır. Bunun sonucunda

da bir taraftan yeni dönemin kapitalizminin en önemli düşünce sistemlerinin (liberalizm, sosyalizm ve muhafazakarlık) teorik temelleri sorgulanıp aşınırken, geleceğe yönelik tasarımların eksikliği nedeniyle ortaya çıkan karışıklığın içinde postmodernizm, kendisini tek ve gerçekleştirilebilir alternatif olarak sunmaktadır. Postmoderndeki yönsüzlüğün bir ideoloji haline geldiğinin altını çizen Eagleton, postmodernizmin bir çok toplumsal önemsememesini eleştirmektedir.

Özgürlükle ilgili postmodernist tavır almalar, postmodernizmin liberalizmden, insanlar arasındaki soyut eşitlik yerine öznenin özgürlüğünün hiç bir şekilde toplum tarafından sınırlandırılmaması gerektiğini alması ve cemaatçilerden de beyaz batılı erkeğin ideolojisi ve kültür endüstrisinin tehlikeli karışımı ile toplum içinde sosyal yoksulluğu ilişkisiz bir şekilde açıklayan bir değer kültürcülüğünden etkilenmesine kadar uzanan bir yelpaze içinde tartışılıyor. Postmodernizmi tarihselci olarak nitelleyen Eagleton'a göre postmodernizm, kültürel açıdan bakıldığında tikel bir tarihsel döneme aitmiş gibi görünürken, felsefi açıdan çok uzun bir zaman sürecine ait olmakla bu durumu görünür kılar. İnanç ve çıkarların kavranması için gerekli kendini belirlemelerin postmodernizmde nasıl anlaşıldığının ayrıntılı bir biçimde ele alınmasıyla postmodernizmin insanların, belli sınırlar dahilinde, kendilerini oluşturan şeyin bir kısmını oluşturu-

rebilmelerinin, tarihselliklerinin belirtisi olduğunu görememesi eleştirilir. İdeolojik bir eleştiriye dışlayan bu söylem sonucunda sistemin artık kendi değerlerinin başkalarının değerlerinden daha üstün değil, yalnızca farklı olduğunu savunması, başat sistemin sorgulayıcı eleştirileri savuşturmasına ve aynı zamanda liberal değerleri güçlendirmesine hizmet eder. Bu ise Eagleton'a göre postmodernizmin daha muhafazakar biçimleri tarafından sistemin ayakta kalması için hakikatin pratiğe feda edilmesi gerektiğine inananların ideolojisini temsil etmektedir.

En bariz maddi parçamız olan beden dahil olmak üzere maddi olanı kültürelci biçimde tanımlayan postmodernizmin, türün evrensel olduğu yadsınamayacak özelliklerini ve ortak bir insan doğası hakkındaki saptamaları hem idealist hem de özcü olarak nitelenmesine Eagleton karşı çıkar. Ona göre postmodernizm, idealizm hakkında yanılmıştır. Çünkü insanın evrensel özelliklerinin farklı kültürlerde farklı inşa edildiklerine dikkati çekmek, bu evrensel özelliklerin çürütüldüğü anlamına gelmemektedir. Öte yandan özcülük eleştirisi haklı olmakla birlikte özcülüğün olması, bu olgunun kötü olarak değerlendirilmesi anlamına gelmemelidir. Postmodernistlerin evrensellere karşı ortaya koydukları savunuları evrenselleştirmeleri ve ortak bir insan doğasına dair kavramların önemsiz olduğu sonucuna varmaları postmodernizmin dogmatik yanıdır. Öte yandan

postmodernizm aşırı tarihselleştirme yoluna giderken kendi çoğulcu öğretilerini bariz biçimde çiğneyerek tarihin çeşitliliğini ve karmaşıklığını düzlemiş ve tarihselleştirmemiş olur. Tarih gerçekten de ke-sintili ve tesadüfi olsaydı, tarih boyunca görülen sefalet ve sömürünün sürekliliğinin nasıl açıklanabileceğini soran Eagleton, postmodernizmin, kendi savunularını geçersizleştirecek kadar tarih aşırı olan bu tür hakikatlerle ilgilenmemesi ve yakın bir geçmişe kadar etik sorunlarla ilgilenme sorumluluğunu da üstlenmemesini eleştirir.

İktidar biçimleri ve baskı tartışmalarında postmodernizmin sınıf kavramını ırk ve toplumsal cinsiyet ile bağlantılandırmasını ele alan yazara göre, insanların belli bir sınıfa sokulmasına neden olan fiziksel özellikleri değildir. Bu nedenle sınıf, ırk ve cinsiyetten farklı bir şekilde değerlendirilmelidir. Sınıfın, toplumsal bir kategori olmasından hareketle kültürelcilik eleştiriliyor ve kültürelciliğin doğa ve kültür arasındaki yüzeyde gezinen baskı biçimlerinin özel yönünü gözden kaçırmaya mahkum olduğu savunuluyor.

Postmodernlerin kapanmaya dair duydukları kuşkuyu ele alan Eagleton'a göre, Postmodern radikallerin kapanma fikrinden kaçınmalarının ortaya çıkma şekli, daha çok kendi arzuladıkları toplumsal düzenden hiç kimseyi hiçbir gerekçeyle dışlamamak olarak belirlenmektedir. Eagleton bu isteği absürd olarak niteler. Ona göre özgür bir

toplumda, tanım gereği ırkçılara, sömürgecilere ya da patriyarklara yer olamayacağı gibi, çoğulcu bir topluma ancak böyle bir toplumun düşmanlarına karşı yürütülecek kararlı bir muhalefetle ulaşılabilir. Bu açıdan kitapta postmodern düşüncenin ileri sürdüğü tüm kapanma çeşitlerinin baskıcı olduğu fikri hem teorik olarak dikkatsiz hem de politik açıdan verimsiz olarak nitelendirilir.

Postmodern öznenin sorunlaştırıldığı dördüncü bölümde beden üzerinde durulur ve buradan kitapta indirgemecilik olarak kavranan kültürelcilik eleştirisine varılır. Öncelikle yeni gövde bilgisi açısından libidinal bedenin gözde bir araştırma konusu olmasına rağmen, çalışan bedenin gözden düşmüş olması eleştirilir. Eagleton'a göre postmodernizmin bizleri doğaldan daha çok kültürel yaratıklar olarak kavraması yanlıştır. Bu görüş yerine doğamız sayesinde kültürel varlıklar olduğumuzun görülmesi önemlidir. Dil bizi biyolojimizin koyduğu kısıtlamalardan bir dereceye kadar kurtarır ve kendimizi dünyadan soyutlayarak dünyayı dönüştürmemizi sağlar. Yalnızca dilsel bir hayvanın tarihi olabileceği konusunda okuyucunun dikkati çekilerek, kendisinin ötesine gitmeye muktedir olmak, insanların doğasına özgü bir özellik olarak betimlenir. Ancak postmodern düşünce doğa aracılığıyla insanın kavranmasına karşı olması nedeniyle bu ilişkiyi kültüre indirgemektedir.

Devletin rolü hakkında önemli sorular ortaya atan Eagleton, bireysel hakları komünal haklarla yer değiştiren liberalizmin ortak iyi anlamında devletin tarafsızlığını temsil eden kültürel ve moral görevliliğine postmodern bağlılığı eleştirir. Eagleton Liberal devlet fikrini paradoksal bulur çünkü iyi anlayışları açısından devletin tarafsız olması gerektiğini savunmak, belli bir "iyi" anlayışını ileri sürdüğünden, iddia ettiği gibi tarafsız bir tutum değildir. Bu açıdan liberal devletin kayıtsızlığının sorunlu yanı, bazı çıkarları sahtekarca maskeleymesi değil, "bireysel seçimde yatan çıkarın her şeyden önemli sayılması" örneğinde olduğu gibi bazı çıkarları oldukça aleni biçimde kutsallaştırmasıdır. Bütün bunların toplamında postmodernizme adalet, özgürlük, eşitlik ve insan hakları gibi liberal motifler hakkında söyleyecek pek az şey kalır ve işinizi dış kısıtlamalardan bağımsız yapma şeklindeki modern/olumsuz özgürlük anlayışına geri dönmek zorunda kalır. Bu noktada sorun Eagleton'a göre, orta sınıf toplumun daha ileri bir evresinin öznesinin kendi hakikatini ve kimliğini çoğulluğa kurban etmesi ve sonra da bu durumu özgürlük olarak nitelemesinde yatmaktadır. Eagleton bu durumu özgürlüğün iliştilenilebileceği herhangi bileşik bir özne olmadığından, büyük kayıplar verme pahasına kazanılan beyhude bir zafer olarak niteler. Böylece herkes birer tüketiciye ve içi boş arzu kaplarına dönüşür.

Dikkat çekilen bir başka paradoksal durum ise postmodern öznenin durumudur. Paradoksal bir anlamda hem özgür hem de belirlenmiş olan postmodern özne, dağınık bir güçler öbeği tarafından belirlendiği için özgürdür. Böylece kendisini önceleyen özerk öznenin bir yandan daha az, bir yandan da daha fazla özgürdür. Kendi kendimizi belirleyebilmemizin başlıca nedeninin çevremizden büyük ölçüde özerk olmamıza değil, çevrenin dayatması sonucu belirlemenin ortaya çıkmasına bağlandığı bu tartışmada postmodern özne yüzer gezer, olumsal, tesadüfi olarak kavramsallaştırılır. Bu özellikleri nedeniyle Eagleton bu öznenin en az klasik liberalizmin birleşik öznesi kadar piyasanın ürünü olduğunu belirtir. Sonuç itibarıyla ortaya çıkan durum biri ölmekte olan, öbürü ise doğmaya gücü yetmeyen iki çağ arasında sıkışıp kalmamızdır. Buna göre eski liberal hümanist benlik dünyayı dönüştürebilme gücüne sahiptir ama bu gücünü ödenmeye değer görünmeyen bedeller pahasına yapar. Aydınlanma çağının bir çok değerini sorgulayan postmodernizm ise eleştirdiklerini dönüştürebileceğini de kanıtlama zorunluluğunu henüz yerine getirmemiştir.

Safsatalar adını taşıyan beşinci bölümde Eagleton hiyerarşik, özcü, teleolojik, öte-tarihsel, evrenselci, hümanist gibi terimler için postmodernizmin atfettiği anlamlardan daha radikal anlamlar bulabileceğini ileri sürüyor. Ona göre ilk kavram olan hiyerarşiyi seç-

kincilikle karıştırmamak gerekmektedir. Hiyerarşi günümüzde ille toplumsal olması gerekmeyen, herhangi türden derecelendirilmiş bir yapı anlamına gelmeye başlamıştır. Postmodernizmin hiyerarşilere karşı duyduğu şüpheye karşılık, Eagleton, insanların şeyleri ötekilerden daha önemli ya da daha iyi olmalarına göre sıraya koyduklarını söyler. İleri sürdüğü itirazı desteklemek için bu durumu dikkate alan bazı postmodernistlerin de bütün hiyerarşileri reddetmelerini örnek verir. Bu sorunla bağlantılı olarak Eagleton'ın dikkatleri çektiği bir başka sorunlu alan da bazı sorunların öbürlerinden daha değerli oldukları yönündeki (ona göre) apaçık olan hakikatin reddedilmesi ve bunun seçkincilik olarak nitelendirilmesidir. Bu, toplumsal bir derecelendirmeyi teorik ya da politik bir derecelendirmeyle karıştıran bir kategori hatasıdır.

Eagleton'un özcülük konusundaki temel itirazı, özcülüğün ısrarla bir indirgemecilik biçimi olarak algılanmasıdır. Oysa özcülüğe inanmak bir şeyin tüm niteliklerinin bu şey açısından özsel olduğunu savunmayı gerektirmediği gibi, bir şeyi ne ise o kılının yalnızca tek bir temel nitelik olduğunu bildiren görüşe bağlanmayı da gerektirmez. Postmodernizm özcülüğe karşıdır; ama aynı zamanda öte-anlatılara, evrensel akıla ve çoğulcu olmayan kültürlere de karşıdır ve yazar, bu görüşlerin postmodernizm açısından özsel olduklarının savunulabileceğini ileri sürer. Eag-

leton'a göre özcülüğün bazı biçimlerinin gerekliliği vardır ve özcülüğe inanmak, makul olmayan bütün özelliklerin özcü olduğu anlamına gelmemektedir. Özcülüğün önemi, özcülüğün bazı biçimlerinin insanlar için en azından bazı ihtiyaçların gerekli olduğunu tarif etmede önemli olmasından kaynaklanmaktadır.

Öte-anlatıları reddetmenin postmodern felsefenin tayin edici yönü olmasına rağmen önerdiği şıkların bazen çok sınırlı kaldığını belirten Eagleton, bir başka yanıltıcı tercihin de ya tek bir öte anlatı ya da çoğul mikro anlatılar olduğunun tahayyül edilmesinden kaynaklandığını belirtir. İnsan türünün devamlılığını sağlayan iki faaliyetin maddi yeniden üretim ve cinsel yeniden üretim olarak kavrandığı bu bölümde bu öyküleri öte anlatılar olarak adlandırmanın, bunların olmuş bitmiş her şeyi kuşattıklarını ileri sürmek anlamına gelmediği ileri sürülür. En genel olan şeylerin tam de en genel oldukları için unutulabilir ya da yadsınabilir olduğunu söyleyen Eagleton, bu anlamda büyük anlatıların aşkın koşulları bir nebze andırdığını ve algımızın çerçevesini oluşturduklarından, bunları doğrudan doğruya görmeyen zor olduğunu belirtir.

Hem seçkincilik hem de evrenselcilik karşıtlığının başat özelliklerinden olduğu postmodernizmin, savunduğu politik değerler ile felsefi değerler arasında bir gerilim yaşamakta olduğunu belirten Eagleton, postmodernizmin soru-

nunun hiyerarşinin olmadığı bir farklılığın nasıl olup da fark gözetmemeye dönüşmeyeceği ve böylelikle, kabul etmediği evrenselciliğin bir tür tersine çevrilmiş ayna imgesi haline gelmeyeceği olduğunu ifade eder. Evrenselciliğe kuşkuyla bakan bir postmodern, ahlaki değerlerin olumsal yerel geleneklerde gömülü olduğunu ve bundan daha fazla bir güce sahip olmadığını bildiren kültürelci tarza inanır. Eagleton evrenselliğin özgürlük, adalet ve mutluluk konularında herkesin kendilerine özgü insanlık değişkesinin başka herkes için de geçerli olması gerektiğini varsayan Batılı beyaz erkeğin sözleşmesinde yer alması konusunda ki vurgusuna yapılan postmodernistlerin evrenselliğin barındırdığı anlamın bundan ibaret olabileceğini tahayyül eden sınırlı bakış açılarından kaynaklanmaktadır.

Eagleton'un vardığı sonuç, postmodernizmin özgürlükçü olduğudur. Ancak bu özgürlükçülük de sorunludur çünkü özgürleştirilecek öznenen geriye pek bir şey bırakmayan bir özgürlükçülük tarzıdır. Postmodernizmin farklılıkların her yerde çoğalması talebi oldukça olumlu bir talep olmakla birlikte kimsenin kimseyle kıyaslanabilir olmadığı bir toplum oluşturma istediğini savunmak, kaçınılmaz bir şekilde totalleştirici ve evrenselci bir iddiada bulunmaktadır. Sonuç olarak da bu iddia postmodernizmin bütün totalite ve evrenselcilik karşıtlığına rağmen postmodernist bir iddiayı sahiplenmesi

anlamına gelir. Bu noktada Eagleton kadınlar ve erkeklerin çeşitli sömürü biçimleri altında ezilirlerken postmodernizmin iddia ettiği gibi farklılığın gerçek anlamıyla serpilemeyeceğini ileri sürer. Böyle bir ortamda bu sömürü biçimlerine karşı etkin bir savaş yürütmek için Eagleton'un önerisi, insanlık terimi çerçevesinde geliştirilmiş, kaçınılmaz olarak evrensel nitelikte fikirlerin gerekli olduğudur. Yazar postmodernizmin bütün bu konulardaki yanılsamalarına rağmen, etnik grupların, (sol ile birlikte olurlarsa) aralarındaki kültürel farklılıkları hasır altı etmeksizin maddi sömürü gibi ortak bir sorundan hareketle birleştikleri takdirde, kendilerini topyekün ezen sistemi parçalayıp dağıtma konusunda sahip olacakları şansın, herhangi bir cemaat kökenli talebin sağlayabileceğinden daha büyük olacağını ileri sürer. Postmodernizmin karşı olduğu evrensellik fikrinin özdeşlik kavramını gerektirdiğini söyleyen Eagleton'a göre belli birtakım politik amaçları gerçekleştirmek için bireylere birbirlerinin benzeriymişesine davranılması gerekir. Oysa çoğulluk konusunda postmodernizmin dogmatizme varacak denli tekçi olması bu öneriyi olanaksız kılar. Postmodern totalite kavramının sınırlı olmasına ilişkin vurguyu, postmodernizmin ikili totalite kavramsallaştırmasının sorunlaştırması izler. Sadece belirli totalite biçimlerinin postmodernizm tarafından dışlanması, - "üretim tarzları, toplumsal formasyonlar, öğretisi sistemleri gibi belli bazı totalitelerden kuşku duyul-

masına karşılık, hapishaneler, patriyarki, beden, mutlakiyetçi politik düzenler gibi başka totalitelerin benimsenmesi"- hem totalite hem de seçkincilik karşıtlığı anlamında eleştirilmektedir.

Çelişkiler adlı son bölümde, postmodernizmin en başta gelen çelişkisi, hem radikal, hem de muhafazakar olması olarak betimlenir. Bu duruma örnek olarak, postmodernizmin modern toplumun ideallerinin maskesini düşürürken aynı zamanda mantığını onaylaması ve modern değerlerin büyük kısmına politik açıdan muhalif konumda olmasına rağmen ekonomik açıdan işbirlikçi olması verilir. Öte yandan postmodernizmin radikal olmasının, mutlak değerlere, metafizik temellere ve kendi kendisiyle özdeş öznelere ihtiyaç duyan bir sisteme meydan okuduğu ölçüde gerçekleştiği belirtilir. Postmodernizm çok katlılık, özdeşlik temelcilik karşıtlığı, kültürel özdekçilik ve ihlal ile bu değerlerin karşısına dikilir. En iyi durumuyla sonuç yazara göre, hiç değilse teori düzeyinde, başat değer sisteminin altüst edilmesidir. Ama postmodernizm, ideoloji düzeyinde işleyen başarısının piyasa düzeyinde işlemediğini kavrayamamaktadır. Bütün bunlar toplandığında sonuç olarak postmodernizm sorunun çözümünden ziyade bir parçası olarak tanımlanır.

Özne, teleoloji, tarih, özcülük gibi bir çok farklı konuyu postmodern kavramaların yanısıra bu kavramaların eleştirilmesi çerçevesinde inceleyen Eagleton, eski yazı-

larını biraraya getirdiği bu kitabı ile postmodernizmi daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Postmodernizm "Öteki"lere ilişkin burjuva dogmalarını kırılmışsa bu onun başarısıdır ve gerek feminizm gerekse ırkçılık karşıtı söylem postmodern teorinin marjinallere karşı hassasiyetinden faydalanarak yaşamaktadır. Belki de yapılması gereken postmodernizmin Eagleton'un eleştirileri de gözönüne alınarak tüm baskı, iktidar ve totaliteleri kapsayan şekilde paradigmasını genişleterek kapitalizmi de sorunlaştırmasıdır. Ancak belirtilmesi gereken bir başka olgu, özellikle felsefe ve sosyal bilimlerde postmodernizmin bütüncül teori yapısının tamamının kabul edilmemesine rağmen, postmodernizmin altını çizerek görünür hale getirdiği bir çok tezin kabul ediliyor olmasıdır. Yalnız bu bile postmodernizmin bir zaferi olarak görülmelidir. Postmodernizmin kazandığı bu başarıya rağmen kapitalizmin tek bir sosyal sorunu çözmemesi karşısında taktığı tavır, gerçek bir kaygı taşımakla birlikte çoğunlukla çözümü ve alternatifini olmayan bir ön kabul olarak durumun kabul edilmesidir. Böylece postmodernizm Eagleton'un eleştirilerini haklı çıkarır ölçüde kapitalizmin tasdiki olarak belirmektedir. Bütün bu eleştiriler ışığında Eagleton'ın çalışması postmodern bir politika için bir katkı olarak değerlendirilebilir.

Toplumsalın Sökümü: Yapıbozumcu Bir Sosyolojiye Doğru

Ann Game (1998) Çev., Mehmet Küçük, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. 276 sayfa.

Pembe Behçetoğulları

Ann Game'in *Toplumsalın Sökümü*, karşıtlık içeren terimlerin sökülmesi (*undoing*) yoluyla anlamlandırma süreçlerinin temsil yerine dönüştürücü yeniden yazımlar olarak görülebileceği inancını sergilemek üzere yazılmış. Temsil düşüncesi eleştirisinin arkasında, sosyoloji disiplininin yaslandığı karşıtlıkların sorunlu doğası vardır. Sorun, toplum bilimlerinin *hayatı* nicelleştirerek ve bir aynı'ya hapsederek yok sayması sorunudur.

Sosyoloji, olgularla (*fact*), yani ampirik olan toplumsal gerçeklik ile ona tekabül etme, onu açıklama (yansıma da diyebiliriz) iddiasındaki teori ile ilgilenir. Bu bilme biçimi, ne teorinin, ne de olgunun kurmaca olduğunu kabul eder. Game ilk önce, kurmaca karşıtlığıyla kendini tanımlayan sosyoloji disiplininin, modern toplumun aynası olduğunu iddia ederken hangi mekanizmaları kullandığını sorar: doğaları gereği istikrarsız olan sosyoloji-toplumsal ikilisini istikrarlı kılma çabaları sırasında (yani toplumsala tekabül edecek totalleştirici bir sosyoloji arayışı içinde) neler bastırılır? Bu soruya içsel olan temel varsayım tüm kitap boyunca uygulanan yazma pratiğinin de temel öncülüdür; düzene ve kültüre girişin bedeli olarak dolaysızlığın

imkansızlığı; yani dilin dolayımı aracılığıyla ayna'lığın imkansızlığı, dolayısıyla şeffaf bir dil aracılığıyla kurulduğu iddia edilen nesnel bilginin imkansızlığı.

Yazar "neyin bastırıldığı" sorusunu, başka sorularla bir arada okumaya çalışırken metinlerarasılık yöntemini deniyor. Yani öyküleri, birbirleriyle karşılaştırarak ve birbirlerine karşı okuyor. Game'in *öyküleri* okuyuşu, teori-kurmaca karşıtlığı eleştirisinin yazma pratiğine taşınması çabasıdır. Tabii tahmin edileceği gibi böyle bir çaba, bir açık uçluluk çabasıdır ve yazarın bir metinde arzulanan şey olarak tarif ettiği "hazza davetiye çıkarmak" konusunda başarılı bir metindir. Kitap, Fransız teorisinin biçimlendirdiği bir eleştirel pratiğin toplum bilimleri açısından ne gibi sonuçları olabileceğine dairdir ve hedeflenen, sosyolojinin de *yapıbozuma* uğratılmasını gerektiren *yapıbozumcu* (*deconstructive*) bir sosyolojidir (20).

Birinci bölümün adı *Sosyolojinin Yapıbozumu*'dur. Bu bölüm, "Sosyolojik Kurmacalar" ve "Sosyolojik Ayna" adlı iki başlıktan oluşmaktadır. İlk kısımda Game, toplumsal gerçeklik ve temsil arasında bir ayrım olduğu varsayımının yerine, göstergebilgisel bir varsayımı geçirir: "kültür sistemlerinin dışında yer alan söylem-dışı bir gerçeklik yoktur" (21). Sosyolojideki teka-büliyet ilkesinin dışında tuttuğu, daha çok insan bilimlerine ait görünen metin ve kurmacayı *gerçek* kılar bu anlayış. Dilbilim terimleriyle söylersek, sosyoloji disiplini-

nin ilk noktaya yerleştirdiği teorinin, gösterileni bulma girişimleri, sabit bir gösterileni varsayar. Bu varsayımında toplumsal, yani gösterilen nedir sorusu işlerliktedir. Bu kitabın önerdiği soru ise toplumsal bir metnin nasıl anlam ifade ettiği sorusudur. Soru "ne"den "nasıl"a kaymıştır. Bu soru metni temsilden kurtararak, bir söylemsel pratik olarak görür ve böylece bağlammetin, yapı-hareket ikiliklerini aşar. Game, bilgi sorunlarıyla uğraşırken Kartezyen bilgi yaklaşımına meydan okuyan Hegelci varsayımlara yaslanır. Bu varsayımlar bilginin benlik-öteki ilişkilerini içerdiği, bilginin bir arzu meselesi ve iktidar ilişkisi olduğu, arzunun iktidar çevresinde yapılandığı ve bilginin olumsuzlamayı içeren bir diyalektik işleyişe sahip olduğu varsayımlardır. Bilginin, söylemsel bir pratik olduğunu ve tüm pratiklerin hem iktidar ve bilgi ağlarını ürettiğini hem de bu şebekelerde üretildiğini bildiren Foucaultcu argüman Hegelci varsayımları destekler niteliktedir.

Sosyolojik Ayna adlı ikinci kısımda yazar, "düşünümSELLİK", "araştırma", "özne ve iktidar" kavramlarıyla uğraşır. Game, sosyoloji disiplininin var eden arzu yapısının, kendisi ve toplumsal arasında bir özdeşlik ve bir ayna tutma ilişkisi varsaymak etrafında döndüğünü söyler. Yani bu disiplin, bir söylemsel pratik olduğunu reddederken, söylemsel olarak ürettiği nesnelere kendi kendileriyle özdeşliğini önceden varsaymakta ve onları sabitlemektedir. *DüşünümSELLİĞİN*